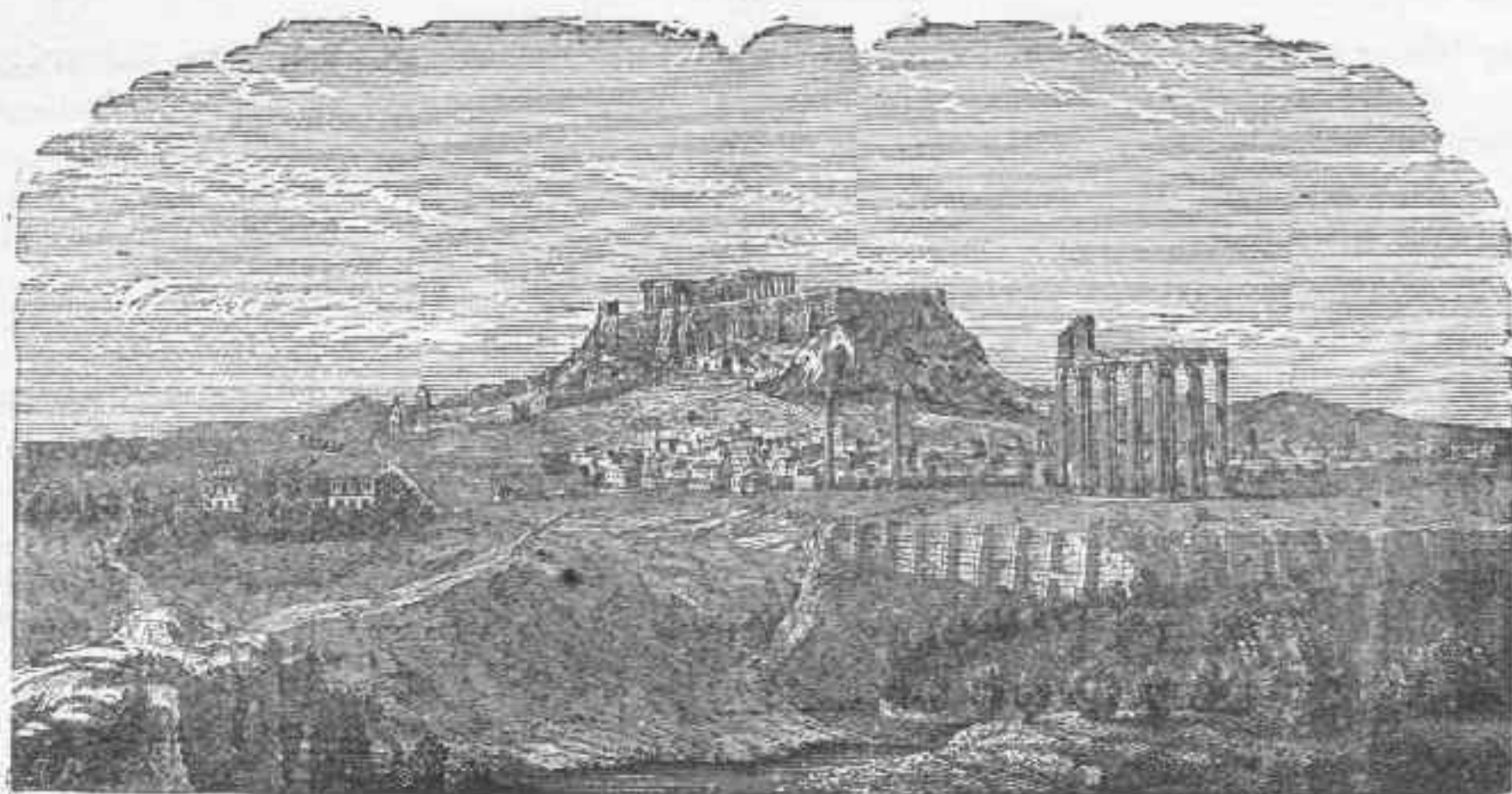

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1867.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 421.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

Ἐκ τινος ἰταλικῆς ἡμερηίδος ἐρρνιζόμεθα τὰς ἀ-
κολούθους σκέψεις περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ,
ὑπὸ ἐμβριθοὺς καλᾶμου γεγραμμένας· τοσούτῳ δὲ
μᾶλλον ἀνγκάστον καὶ ἐπωφελὲς νομίζομεν τοῦτο
πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον ἤδη ἡ ἐν Ἀθήναις Ἑταιρεία
τοῦ λαοῦ κατήρτισε μικρὰν βιβλιοθήκην διὰ τὸν
λαόν, ἥτις μέλλει νὰ ἐγκαινισθῇ κατὰ τὸν ἐρχόμενον
χειμῶνα, ὅτε θέλει γείνει καὶ ἡ ἐναρξὶς τῶν ἐσπερι-
νῶν τῆς ῥηθείσης ἑταιρείας μαθημάτων. «Αἰττὸς εἶ-
ναι ὁ ἀγὼν, ὁ ἐνδόξως καὶ ἀποτελεσματικῶς κατὰ
τοὺς ἡμετέρους χρόνους συγκροτούμενος· ἀφ' ἐνὸς
μὲν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ
ἀγὼν κατὰ τῆς ἀμαθείας· ὁ τὸν ἕνα τῶν δύο τού-
των ἀγώνων ἀγωνιζόμενος, φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀγω-
νίζεται καὶ τὸν ἕτερον, καθότι ὁ εἰλικρινῶς ποθῶν
τὴν ἐλευθερίαν, ἀποστρέφεται τὴν ἀμάθειαν καὶ
τ' ἀνάπαλιν· ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀγαθὸν εἰμὴ πρὸς
τὸν ἐκτιμῶντα αὐτὴν καὶ τὸν γινώσκοντα νὰ ποιη-
ται καλὴν αὐτῆς χρῆσιν, ὅπερ δὲν δύναται ὁ ἐν ἀ-
μαθείᾳ ἐγγηράσας. Ἰνα δὲ παρασκευασθῇ καὶ ἀνκ-
τραφῇ ὁ λαὸς εἰς τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν καὶ κατὰσθῇ
ἄξιος αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ ἐκπολιτισθῇ καὶ νὰ διορθω-

θῇ διὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, καθό-
τι ἐλευθερία καὶ ἐκπαίδευσις εἶναι στοιχεῖα τοσοῦ-
τον στενῶς καὶ ἀδιαρρήκτως συνδεδεμένα, ὥστε ἡ μία
εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς ἑτέρας,
ἀμφότεραι δὲ εὐδοκῶνται ὅσῳ μᾶλλον ἀμοιβαίως ὑ-
ποστηρίζονται καὶ ἐνισχύονται. Ὁ θέλων ἐλεύθερον
τὸν λαόν ἀνάγκη πᾶσιν νὰ τὸν θέλῃ καὶ πεπαιδευ-
μένον καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένον· καὶ ἐπειδὴ τὰ
προσόντα ταῦτα πρέπει νὰ βάλλωσι βαθεῖας ἐν αὐ-
τῷ ρίζας, ἀνάγκη νὰ ἐγχαρυχθῶσιν ἐν αὐτῷ ἐξ ἀπα-
λῶν ἐνύχων, ὁ δὲ ἀναλαμβάνων τὸ ἱερώτατον τοῦτο
ἔργον οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν πρέπει ν' ἀπαυδήτῃ ἢ
ν' ἀποθάρσυνθῃ.

Ἀναντίρρητον ὅτι μεγίστην σπουδαιότητα ἔχει ἡ
ἀνατροφή καὶ ἐκπαίδευσις τῶν νέων, καὶ ὅτι αἱ εἰς
αὐτῆς ἐκπηγάζουσιν ὠφέλειαι εἶναι ἀπειροί, οὐ μόν-
νον πρὸς ἕνα ἕκαστον ἰδιαιτέρως ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ
κράτη ἐν γένει· ἡ δὲ βάσις τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύ-
της εἶναι τὸ ἀναγινώσκειν, τὸ γράφειν καὶ τὸ ἀριθ-
μεῖν· διὸ μέγιστον καθήκον ἔχουσι καὶ τὰ κράτη καὶ
οἱ ἄνθρωποι νὰ γενικεύσωσιν ὅσον οἶόν τε περισσό-
τερον τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην, ὥστε οὐδεὶς εἰ δυ-
νατὸν νὰ μὴ μείνῃ ἀμέτοχος αὐτῆς. Πλὴν ἀρκεῖ τοῦ-
το; Ἐκτελέσαντες τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἡσυχάσωμεν
μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι κατωρθώσαμεν τὸ πᾶν; Ὀχι
βεβαίως. Τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν εἶναι μέγα

ισχυρότατα μὲν καὶ ἀπαραίτητα πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς μέσῃ δὲν εἶναι ὁμῶς αὐτὰ καὶ τὸ ἀγαθόν, δι' οὗ ἐννοοῦμεν τὴν ἠθικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ὅπως οὗτος συνειθίσῃ εἰς βίον ἐργατικὸν καὶ ἐντιμὸν, κατὰ τὴν ὠφέλιμον ἐν τῇ κοινωνίᾳ μέρος, καλὸς πατήρ καὶ σύζυγος, τίμιος τεχνίτης, κατανόη καὶ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιοῦντα αὐτοῦ, ἵνα ἐκτελῶν τὰ καθήκοντά του ἀποκτήσῃ τὰ δικαιοῦντά του. Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων μέσων τὰ ὅποια μετεχειρίσθη ὁ ἡμέτερος αἰὼν ὅπως φηθήσῃ εἰς τὸν εὐγενέστατον τοῦτον σκοπὸν, καὶ τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τὴν μεγαλειτέραν αὐτοῦ δόξαν, ὑπάρχει ἐν διὰ τὸ ὅποιον δὲν ἐλήφθη μέγχι τοῦδε ἀρχοῦντως πρόνοια, ὅν καὶ εἶναι σπουδαιότατον καὶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς τοῦ λαοῦ μορφώσεως· τὸ μέσον τοῦτο εἶναι ἡ σύστασις τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «βιβλιοθήκη» ἕκαστος εὐκόλως ἐννοεῖ· ἐπίσης ὁμῶς εὐκόλως δὲν εἶναι ν' ἀποφανθῇ τις περὶ τοῦ τίς ὁ λαὸς οὗτος, διὰ τὸν ὅποιον εἶναι προσδιωρισμέναι αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι. Αἱ περὶ τούτου γινώμαι διάφοροι εἰσὶ καὶ ποικίλαι, καὶ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὅ,τι συμβαίνει καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐκφράσεων, αἱ πάντες ἀδικαίως καὶ ἀδιεφάρως μεταχειρίζονται, ὡς νὰ ἐγίνωσκεν ἕκαστος καὶ τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν σημασίαν, αἵτινες ὁμῶς ὑποβαλλόμεναι εἰς ἐξέτασιν οὐδὲν παρέχουσι συμπέρασμα, διότι, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Γάλλος Μερσιέ, «τὰ πράγματα τὰ ὅποια καθ' ἑκάστην βλέπομεν δὲν εἶναι καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κάλλιστα πάντων γνωρίζομεν.» Καὶ οἱ μὲν δίδουσιν εὐρυτέραν, οἱ δὲ στενωτέραν σημασίαν εἰς τὴν λέξιν λαός· οἱ μὲν ζητοῦσι τὸν λαὸν ἐν ταῖς καλύδαις, οἱ δὲ ἐν ταῖς ἐργαστασίαις· ἄλλοι ἐν ταῖς στεναῖς καὶ ζοφεραῖς ὁδοῖς τῶν μεγάλων καὶ πολυκνηρώπων πόλεων, ἄλλοι πάλιν ἐν ταῖς τῆδε κάκιστα ἐσπαρμέναις ἐξοχικαῖς οἰκίαις καὶ ἐπαύλεσιν· ὑπάρχουσι τέλος καί τινες, καὶ πρὸ πάντων οἱ τῆς μεσαιᾶς λεγομένης τάξεως ἄνθρωποι, οἵτινες θεωροῦντες ἐκυτοῦς ἀνωτέρους κατὰ πολὺ τοῦ λαοῦ, ἐννοοῦσι διὰ τῆς λέξεως «λαός» τὴν κατωτάτην τάξιν, τοὺς Παρίας τρόπον τινὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως· ἡ λέξις λαός ἀνήκει καθ' ἡμᾶς εἰς ὅλην ἐκείνην τῆς κοινωνίας τὴν τάξιν, ἥτις εἶναι προωρισμένη νὰ ἐργάζεται οἰονδήποτε ἔργον, καὶ νὰ συντηρῇ ἐαυτὴν καὶ τὴν οἰκίαν ἐν ἰσότητι τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ διὰ τῆς ὕλικῆς ἐργασίας τῶν ἰδίων χειρῶν. Οὗτος εἶναι ὁ λαός, ὃν πρέπει ν' ἀναθρέψωμεν καὶ νὰ ἐκπαιδεύσωμεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, αὐτὸς εἶναι ὁ λαός, ὃν ὀφείλομεν μὲ ἀγάπην νὰ συνοδεύσωμεν κατὰ τὴν τοῦ βίου πορείαν, ἥτις δύσκολος καὶ ἀκωνθώδης πρὸς πάντα, εἶναι ἔτι δυσκολωτέρη

καὶ ἀκωνθώδεστέρη πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὅστις πολλάκις πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνερείας καὶ τῶν ἀναγκῶν, εὐρίσκειτο εὐκολώτερον ἐκτεθειμένος εἰς παρεκτροπὰς καὶ ἐγκλήματα. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν τάξιν τῆς κοινωνίας ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύστασιν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Ἡ ὠφέλεια τούτου, ἔτι καὶ ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν ἐποψὴν θεωρουμένης τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀνατροφῆς, αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ἰδρυμάτων τούτων, ἅτινα ὡς πάντα τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τὰ μεγαλοπρεπέστατα μνημεῖα τῆς ἀληθοῦς προόδου τῶν ἡμετέρων χρόνων, εἶναι αἱ εὐγενέσταται καὶ φιλάνθρωπόταται αὐτῶν ἐπινοήσεις. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ λαὸς οὗτος, ὃν ἐννοοῦμεν, οὐδέποτε ἔλαβε γινώσιν περὶ τῶν πλουσίων καὶ πολυτόμων βιβλιοθηκῶν, ἀκαδημαϊκῶν τε, δημοσίων καὶ δημοτικῶν· διὸ καὶ περὶ τῆς ὠφελείας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ οὐδὲ λόγος πρέπει νὰ γείνη· διὰ τὸν λαὸν αἱ βιβλιοθήκαι αὐταὶ ἦσαν καὶ εἶναι εἰσέτι κεκρυμμένοις θησαυροῖς. Καὶ ὅντως, ποῖαν χρῆσιν νὰ κάμῃ ὁ λαὸς τῶν ἐν αὐταῖς εὐρισκομένων ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων; Οὐχὶ μόνον ὁ λαὸς ἀλλὰ καὶ αἱ τάξεις αἱ ὅπως οὐν εὐπορώτεραι τῆς κοινωνίας δὲν τὰς ἐπισκέπτονται· καὶ ἐν ᾧ αἱ αἰθουσαι τῶν τοιούτων βιβλιοθηκῶν μένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεναὶ καὶ ἔρημοι, χιλιάδες ἀνθρώπων συνωθοῦνται περὶ τὰς λεγομένους κυκλοφορούσας (circolanti) βιβλιοθήκας, αἵτινες εἶναι ἀληθεῖς θυγατέρες τῆς ἀνάγκης, ἣν αἰσθάνεται ὁ ὅπως οὐν ἐκπαιδευθεὶς πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν· καὶ ἐπειδὴ ἐν ταῖς δημοσίαις βιβλιοθήκαις δὲν εὐρίσκει κατάλληλον εἰς ἑαυτὸν βιβλίον, οὐδὲ δύναται εὐκόλως νὰ λαμβάνῃ τὰ βιβλία κατ' οἶκον, καταφεύγει εἰς τὸ εὐκόλον καὶ ὀλιγοδάπανον μέσον τῶν κυκλοφορουσῶν βιβλιοθηκῶν. Ἀποδείξις δὲ ὅτι αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι εἶναι μᾶλλον ἐπιζήμιοι ἢ ὠφέλιμοι, εἶναι ὁ ἀπέραντος ἀριθμὸς τῶν μυθιστορημάτων παντὸς εἴδους, τὰ ὅποια εἶναι ἐκτεθειμένα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ παρέχουσι τῷ ἀναγνώστῃ τροφήν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιβλαβῆ, ἥς αἱ βλαβερὰ συνέπειαι βραδύτερον ἐμφαίνονται. Ἀνοίξατε τὰ τοιαῦτα βιβλία καὶ θέλετε ἰδεῖ πόσον δηλητήριον περιέχουσιν· εἰς οὐδὲν ἕτερον αὐτὰ συντείνουσιν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ πληρῶσι τὸ βαλάντιον τῶν βιβλιοπωλῶν καὶ νὰ φθείρωσι τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν τῶν ἀναγνωστῶν. Αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι μὲ τοὺς ἀπείρους αὐτῶν συνδρομητάς εἶναι ἡ τρανωτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνάγκης, ἣν αἰσθάνεται ὁ λαὸς νὰ ἐκπαιδευθῇ, καὶ ἐπομένως τῆς ὑποχρεώσεως ἣν ἔχει πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ παράσχω αὐτῷ ἀνάγνωσιν ὕγιαν καὶ ἐπωφελῆ. Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν πολλῶν, ἡ μόρφωσις καὶ ἐξευγένισις αὐτῶν εἶναι τὸ ὄντως μέγα καὶ ἄξιον ἔργον τοῦ αἰῶνός μας καὶ τὸ ἐνδοξώτατον τέρμα τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸς

τὸν ἀμαθῆ ἢ ἐλεημοσύνη τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρω τῆς ὕλικῆς ἐλεημοσύνης. Ἐν ᾧ οἱ ἀρχαῖοι δίδοντες εἰς τὸν ὄχλον τῆς Ῥώμης ἄρτον καὶ ἱπποδρόμια (panem et circenses) ἐγίνοντο αἷτιοι τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πτώσεως αὐτοῦ, ἡμεῖς πειρώμενοι νὰ τῷ δίδωμεν ἄρτον καὶ μάθησιν (panem et doctrinam) θέλομεν ἐπιτύχει τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ σωτηρίαν αὐτοῦ. Πολλάκις καὶ διὰ μακρῶν συνεζητήθη ἔαν πρέπη ν' ἀφῇται τις τὸν λαὸν ἐν ἀμαθείᾳ καὶ δυστυχῶς ὑπάρχουσι καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη ἄνθρωποι, θέλοντες τὸν λαὸν ἀμαθῆ, ὅπως μεταχειρίζονται αὐτὸν ὄργανον εἰς τὰς κακὰς καὶ χαλεπὰς αὐτῶν τάσεις, εἰς τοὺς βδελυροὺς αὐτῶν σκοποὺς. Ἀλλὰ πρὶν ἔτι λογικῶς λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἤλθον τὰ πράγματα καὶ ἔλυσαν αὐτό. Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδεικνύει τρανῶς τὴν διηνεκῆ αὐτῆς πρόοδον. Καὶ ἔαν ὁ ἡμέτερος αἰὼν δὲν παρουσιάζῃ μέγαν ἀριθμὸν ἡρώων, κατακτητῶν, νομοθετῶν, ἐξόχων ποιητῶν, φιλοσόφων καὶ τεχνιτῶν, οἵτινες τοσοῦτον ἐδόξασαν ἐποχὰς τινὰς τῆς ἀρχαιότητος, οὐχ ἦττον ὁμοίως ἔχει καὶ αὐτὸς τοὺς ἐξόχους αὐτοῦ νόας, ἐφ' οἷς δύναται νὰ ἐγκαυχᾶται, καὶ ἐν γένει ὁ πολιτισμὸς προέβη καὶ προδίδει ὁσημέραι, ὥς ἀποδεικνύεται τοῦτο τρανῶς ἐκ τῶν ἡθῶν τῆς ἀρχαιότητος συγκρινομένων πρὸς τοὺς τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ κυβερνᾶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς καθ' ἡμᾶς ἡπίας καὶ συνταγματικὰς κυβερνήσεις, ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ἄλλων θυσιῶν τῶν γενομένων ἐν τοῖς ἀρχαίοις ναοῖς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τὸ σέβας ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις, καὶ τέλος ἐκ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀνηκουσῶν τότε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς προνομιοῦχους τινὰς τάξεις, αἵτινες ἐπαυξήθησαν καὶ εὐρυνθεῖσαι σήμερον ἐγένοντο κτήμας συμπάσης τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας. Ὁ πολιτισμὸς ἐνίκησε καὶ ἐνίκησε διὰ παντὸς τὸ σκότος, καὶ ἔαν ὑπάρχωσι καὶ σήμερον ἔτι ἐχθροὶ τινες τῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως, οἵτινες θεωροῦσι τὸν παπαιδευμένον ἐργάτην ἐχθρὸν τῆς κοινωνίας, ἡ γνώμη αὐτῶν πρὸ πολλοῦ ἤδη κατέστη ἀνίσχυρος, διότι εἰς οὐδεμίαν καρδίαν εὐρίσκει πλέον ἡχώ. Ὅχι, δὲν ὑπάρχει πλέον ζήτημα ἂν πρέπη νὰ ὑποστηρίξωμεν ἢ ὄχι τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ· οὐδεμία δύναμις τὴν ἐμποδίζει πλέον· σήμερον πρόκειται μόνον νὰ ὑποκινήσωμεν τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην βαθμηδὸν, προσέχοντες νὰ καταστήσωμεν φαινότερον τὸν ἥλιον τῆς ἀληθείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἵνα πάντες μετὰσχῶσι τοῦ ζωηροῦ αὐτοῦ φωτός καὶ τῶν ζωογόνων αὐτοῦ ἀκτίνων. Καὶ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη τὸ φῶς τοῦτο καὶ αἱ ἀκτῖνες νὰ μὴ ὦσι πολὺ ἀπομεμακρυσμένοι, ἀλλὰ τοῖς πᾶ-

σιν εὐπρόσιτοι ἄνευ προσκομμάτων καὶ οἰωνδῆποτε φραγμῶν. Τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον, ἡ δόξα τῶν τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ ἐπιζητούντων εἰς τοῦτο ἔγκειται, νὰ εὕρη τις τὸν τρόπον νὰ κατέλθῃ πρὸς τὸν λαόν, νὰ μελετήσῃ τὰς ἀνάγκας του, τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀρετάς του, καὶ ἐκεῖνα μὲν νὰ ἐλαττώσῃ αὐτὰς δὲ νὰ ἀναπτύξῃ, διότι ἐν τῷ λαῷ τὰς εὐρίσκει τις ἀκραιφνεῖς καὶ ἀπλᾶς. Τὰ παραδείγματα τῶν ἀρετῶν τοῦ λαοῦ εἶναι διὰ τοῦτο μεγαλοπρεπῆ καὶ θαυμαστὰ, διότι αἱ ἀρεταὶ παρὰ τῷ λαῷ εἶναι παρθένοι, ἀφελεῖς καὶ πάσης προσποιήσεως ἀπηλλαγμέναι. «Τὸ ν' ἀγαπᾷ τις τὴν πατρίδα, ἔλεγεν ὁ Βαρελλᾶς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Γεωργοφίλων ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ νὰ μὴ ἀγαπᾷ ἐπίσης πάσης τὰς τάξεις τῶν τέκνων της, οὐδὲ νὰ πράττῃ ὑπὲρ αὐτῶν τι, εἶναι ματαιότης καὶ κουφότης πνεύματος, εἶναι πατριωτισμὸς κομπορρήμόνων.» Ἐπὶ τῆς σημαίας τοῦ λαοῦ εἶναι γεγραμμέναι αἱ ἱερὰ λέξεις «ἐλευθερία καὶ πρόοδος,» καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ τὰς ἐξαλείψῃ. Ἡ ἱστορία τῶν παρελθόντων χρόνων ἐδίδασκε τοὺς λαοὺς νὰ ἐκτιμῶσι καὶ νὰ χρησιμοποιῶσι τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις· καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν κατωτάτην τάξιν ἐνόησαν τέλος ὅτι ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν ἔχει σκοπὸν, καὶ ἱερώτατον καθῆκον τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς εἶναι νὰ συντελῶσιν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ὁ λαὸς εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ τοῦτον. «Ἀγάπη καὶ συμπάθεια πρὸς τὰς πτωχὰς τῶν κατοίκων τάξεις,» αὕτη ἦτο ἡ ῥῆσις Ναπολέοντος τοῦ Γ'. κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἀ. Δεκεμβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐμελλε ν' ἀναβῇ τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας. Ἀγάπη πρὸς τὰς ἐργατικὰς τάξεις πρέπει νὰ ᾔῃ τὸ σύνθημα παντὸς ἀνθρώπου, ὅστις ἐπιδιώκει τὴν ἀληθῆ ἀναμόρφωσιν τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ διὰ νὰ βοηθήσῃ, νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ νὰ ποδηγήσῃ τις τὸν λαὸν ἀνάγκη προηγουμένως νὰ τὸν σπουδάσῃ, νὰ τὸν ἀγαπήσῃ καὶ νὰ μάθῃ νὰ τὸν ἐκτιμᾷ. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ὁδηγῶμεν τὰ πλήθη ἀπλῶς κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ νοῦς ἡμῶν, ὥς ἔαν ἐπρόκειτο περὶ μηχανῆς τινος, ἀκινήτου ἐν ἐαυτῇ ὄγκου, ἀλλὰ πρέπει νὰ μεταχειρίζομεθα τὰ μέσα, ἅτινα αὐτὰ τὰ πλήθη μᾶς παρέχουσι, πρέπει νὰ βοηθῶμεν τὸν λαόν καθιστώντας αὐτὸν ἀνεξάρτητον, καὶ οὕτω τὸ ἔργον ἡμῶν γίνεται εὐχερέστερον. Ἄς δώσωμεν εἰς τὸν λαὸν τὰ μέσα νὰ μεταχειρίζεται πρὸς ἰδίαν ἐκταύτην ἠθικὴν ὠφέλειαν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἃς ἀφαιρέσωμεν ἀπ' αὐτοῦ πᾶν αἷτιον διαφθορᾶς καὶ πειρασμοῦ, ἃς καταγινώμεθα εἰς τοῦτο μὲ ἄοκνον ὑπομονήν, μὲ ζῆλον καὶ μὲ ἀγάπην, καὶ τὰς προσπαθείας ἡμῶν θέλει ἐπιστέφει λαμπρὰ ἐπιτυχία· ἃς ἀποτανωμένον πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀρρένωτους καὶ ἀπλᾶς τοῦ λαοῦ ἔξεις, ἃς τὸν ἀναθρέψωμεν, ἐνὶ δὲ λόγῳ ἃς τὸν ἐκπαιδύσωμεν, καὶ ὁ λαὸς εὐ-

γνωμονῶν καὶ μετὰ πεποιθήσεως θέλει δεχθῇ τὴν ὁδηγίαν ἡμῶν καὶ τρέξει θαρρόντως ἢ τῷ διεγρῆ-
ψαμεν ὁδόν. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῶν καταλληλοτέρων
πρὸς μόρφωσιν μέσων εἶναι ἡ ἀνάγνωσις, ἃς δώσω-
μεν εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ βιβλία καλὰ δι' αὐτὸν προσ-
διωρισμένα καὶ γεγραμμένα δι' αὐτὸν, βιβλία, ἐν
οἷς νὰ βλέπῃ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ εἰκόνα, ἐν οἷς νὰ
εὕρῃσκῃ ὁδηγίαν καὶ συμβουλὰς ὀρθὰς, καὶ ὁ λαὸς
θέλει ἐλκυσθῇ καὶ ἐν μέρει τοῦλάχιστον ἀπομιμηθῇ
τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐκτεθειμένα παρδείγ-
ματα. Βεβαίως πάντες οἱ συγγραφεῖς δὲν εἶναι πρὸς
τοῦτο ἱκανοί, διότι δυσκολώτατον εἶναι τὸ γράφειν
διὰ τὸν λαόν, δυσκολώτατον τὸ ἀφομοιωθῆαι αὐ-
τῷ ὅπως τὸν σπουδάζῃ καλλίτερον, καὶ δυνήθῃ ἐπὶ
τέλους νὰ τὸν ἀπεικονίσῃ οὕτως, ὥστε ἐν τοῖς πα-
ραδείγμασι νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν ὁ λαός. Ὁ ἀριθμὸς τῶν
συγγραφέων τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι μικρὸς, ἀρκεῖ ν' ἀν-
φέρωμεν μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου Θουάρ (P.
Thouar), ὅστις δὲν ἐθεώρησεν ἀνωφελές νὰ κατα-
τρίψῃ ὅλον τὸν πολύτιμον αὐτοῦ βίον γράφων διὰ
τὸν λαόν, καὶ παραινῶν καὶ ἄλλους συγγραφεῖς λό-
γῳ τε καὶ ἔργῳ νὰ τὸν μιμηθῶσιν, ὅπως βελτιωθῇ,
ἐξευγενισθῇ καὶ ἀναμορφωθῇ ὁ λαὸς διὰ τῆς ἐκπαι-
δεύσεως. Αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ ᾔῃναι ὡσαύτως ὁ κύ-
ριος σκοπὸς τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ· αὗται πρέ-
πει νὰ ἐξασκολουθῶσι τὸ ἔργον τῶν σχολείων, νὰ
φροντίζωσιν ὅπως περιέλθωσιν εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ
βιβλία, προσδιωρισμένα εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνά-
πτυξιν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν βελτίωσιν καὶ
τῶν ἀτόμων καὶ τῶν πολλῶν, πρέπει τέλος νὰ ἐπα-
νεργῶσιν ἀδιακόπως ἐπὶ τοῦ λαοῦ ὑπὸ ἐκπαιδευτι-
κὴν ἔποψιν, καλλιεργοῦσαι τὰς διανοητικὰς τοῦ
λαοῦ δυνάμεις μετ' ἀόκνου ἐγκαρτερήσεως, καὶ κρα-
ταῦσαι αἰετοῦ ἐν ἰσορροπίᾳ τὴν μάθησιν καὶ τὴν
θέλησιν, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Λέγει περὶ τού-
του ὁ ῥηθεὶς Θουάρ· «Πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ ἀνατρο-
φὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες κακῇ αὐτῶν μοί-
ρᾳ δὲν δύνανται νὰ κατανοήσωσι τὸ ἐκ τῆς ἐκπαι-
δεύσεως προσγινόμενον αὐτοῖς ἀγαθόν, δεόν νὰ ἀρ-
κῇται τις εἰς ὀλίγα, καὶ νὰ προβαίνει βήματι βρα-
δεῖ, ἀρκεῖ μόνον νὰ προχωρῇ τις πάντοτε καὶ νὰ
μὴ ἀποθαρρύνῃται ἅμα ἀπαντήσῃ προσκόμματα,
προσέχων πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν διάπλασιν τῆς
καρδίας.» Ἡ ἐκπαίδευσις δεόν νὰ ᾔῃναι ἠθικὴ καὶ δια-
νοητικὴ, ἀκραϊφνὴς, εἰλικρινὴς, μετριοφρῶν ὅπως
καταστῇ ἡ πηγὴ ἀληθοῦς ἀγαθοῦ τῷ λαῷ. Καὶ τὸ
εὐγενέστατον τοῦτο ἔργον δὲν στέφεται διὰ ἐπιτυ-
χίας, εἰμὴ διὰ τῆς συνεργείας πάντων τῶν πρὸς
τοῦτο ἰδρυμάτων, διὰ τῆς ἁρμονίας τῶν διδασκο-
μένων τοῖς παῖσι καὶ τοῖς νέοις, καὶ διὰ τῶν ἔρ-
γων καὶ τῶν ἡθῶν τῶν ἐφήβων καὶ τῶν ἀνδρῶν.
Ἐάν τις ᾔθελεν ἐρωτήσῃ ἂν αἱ βιβλιοθηकाὶ τοῦ λαοῦ

ᾔῃναι ἀληθῆς τοῦ λαοῦ ἀνάγκη, καὶ ἐὰν τὰς ζητῇ
αὐτὸς αὐτοπροαιρέτως, ἠθέλομεν ἀπαντήσῃ κατα-
φατικῶς, ἂν καὶ τὸ τοιοῦτον γίνεταί ἐμμέσως. Καὶ
ἐκτὸς τῆς ἀποδείξεως τῆς προσόδου καὶ τῆς λαμπρᾶς
ἐπιτυχίας τῶν τοιούτων ἰδρυμάτων, ἀπόδειξις τρα-
νὴ εἶναι καὶ ἡ ὁσημέρᾳ ἐπισιθητοτέρα γινομένη
ἀνάγκη τοῦ λαοῦ νὰ ἴδῃ αὐξανόμενα καὶ βελτιούμε-
να τὰ σχολεῖα τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τὰ σχολεῖα, ἐν
οἷς διδάσκονται καθ' ἑκάστην ἐσπέραν καὶ κατὰ Κυ-
ριακὴν μαθήματα πρὸς τὸν λαόν.

Αἱ βιβλιοθηकाὶ τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι ἰδιαιτέρᾳ τινα
ἰδρύματα, ἀλλ' ἀποτελοῦσιν ἓνα ἐκ τῶν κρίκων τῆς
μεγάλης ἐκείνης ἀλύσειος τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ
τῆς βελτιώσεως τοῦ λαοῦ· καὶ ἐὰν αἱ βιβλιοθηकाὶ
αὗται δὲν ἐθιστοῦντο ὡς τοιοῦτος κρίκος, ὁ εὐγενὴς
αὐτῶν σκοπὸς ἠθελε ματαιοῦσθαι, καὶ ἠθέλον κατα-
στῇ περιττὰ, ἂν ὅχι καὶ ἐπιβλαβεῖς. Πρὸς τί τότε
νὰ ἐναποθέτῃ τις τοὺς ἀρίστους σπόρους ἐστὼ καὶ εἰς
ἀγαθὴν γῆν, ὅταν γενομένης τῆς προκαταρκτικῆς
ταύτης ἐργασίας πρόκηται ν' ἀφήσῃ τις τοὺς νέους
βλαστοὺς ἄνευ ἐπιτηρήσεως; Καὶ τοῦτο θέλει ἀφεύ-
κτως συμβῆ καὶ ὡς πρὸς τὸν λαόν ὅταν, ἐπιμεληθεὶς
αὐτοῦ μόνον κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, τὸν ἐγκα-
ταλείπῃ μετὰ ταῦτα ἐντελῶς εἰς ἑαυτόν. Πολλάκις
οἱ ἐχθροὶ τῆς τοιαύτης τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως δια-
τείνονται ὅτι ὁ λαὸς δὲν εἶναι εἰσέτι ὥριμος δι' αὐτήν,
καὶ ὅτι δὲν ἐπέστη εἰσέτι ἡ ἐποχὴ τῶν τοιούτων ἐκ-
παιδευτικῶν καταστημάτων· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἴσως
δὲν συλλογίζονται, ὅτι ὁ λαὸς οὐδέποτε θέλει ὥρι-
μάσαι εἰς τοῦτο, ἐὰν δὲν λάβῃ ἀφορμὴν νὰ ἐκχυζή-
σῃ, ἂν καὶ βραδέως, τὰς γνώσεις του, ἐπωφελούμε-
νος ἐκ τῶν μέσων, τὰ ὅποια ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τῷ
παράσχωμεν ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ τέρας τοῦτο. Τοῦ
ὅτι ὁ ζῆλος τῆς ἀναγνώσεως εἶναι ζωηρότερος καὶ
μᾶλλον ἀνεπτυγμένος ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἡνω-
μέναις τῆς Ἀμερικῆς Πολιτείαις ἢ ἀλλαχοῦ, οὐδε-
μία ἄλλη εἶναι ἡ αἰτία, ἢ ὅτι ἐν ταῖς ἐλευθέραις ἐ-
κείναις χώραις ἐλήφθη πρόνοια περὶ τοῦ λαοῦ καὶ
περὶ τῆς καλλιεργείας τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ду-
νάμεων. Οἷαδὴποτε χώρα πράξει τὸ αὐτὸ, τὰ αὐ-
τὰ θέλει ἔχει ἀποτελέσματα. Πρὶν ἢ σκεφθῶμεν
περὶ τῆς ἐπιτυχίας, δεόν νὰ εὐρωμεν τὸν τρόπον,
δι' οὗ θέλομεν φθάσει εἰς αὐτήν· δὲν πρέπει ὁμοῦς
νὰ ἐπιζητῶμεν ἀμέσως ἐπιτυχίαν λαμπράν καὶ φα-
εινήν· ἀρκεῖτω ἡμῖν ἐπιτυχία μετρία ἀλλ' ἀσφαλής.
Διότι εἰς τὰ ὄντως καλὰ ἰδρύματα αἱ νέαι δυνά-
μεις, αἱ συντείνουσιν εἰς τὴν διακτῆρσίν των ἀφ' ἑ-
αυτῶν ἀναφύονται, ἀλλὰ τὸ ἀρκεῖσθαι μόνον εἰς
ἐγκατάστασιν ἐνὸς ἰδρυματος ἄνευ περαιτέρω φρον-
τίδος καὶ ἐπιβλέψεως, εἶναι ὀλέθριον πολὺ· καθότι
ἡ ἀμέλεια καὶ ἀφροντισία αὕτη ἐμποδίζουσι φυσικῶς
τῷ λόγῳ τὴν ὠφέλειαν καὶ τοὺς καρποὺς αὐτῶν.

Ὅθεν ἀναντιρρήτον ὅτι ἐάν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀφείλωμεν
 θαρσάλλεως νὰ προβάινωμεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν
 τοιούτων ἰδρυμάτων διὰ τὸν λαόν, ὑπερπηδῶντες
 πᾶν τὸ προστυγχάνον πρόσκομμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ
 μετὰ τοῦ αὐτοῦ θάρρους καὶ τῆς αὐτῆς ἐγκαρτε-
 ρήσεως πρέπει νὰ ὑπερβαίνωμεν καὶ ἐκεῖνα τὰ προσ-
 κόμματα, τὰ ὁποῖα παρεμπιδίζουν τὴν ἀνάπτυξιν
 καὶ τὴν βελτίωσιν αὐτῶν, ὅπως οἱ καρποὶ αὐτῶν
 καταστῶσι τοῦ χρόνου προκόντος ἀγαθοί, καὶ αὐτὰ
 τὰ ἰδρύματα γείνωσι δένδρα μὲ ρίζας καλὰς, τὰ ὁ-
 ποῖα τρεφόμενα διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν χυμῶν νὰ
 παράγωσι πάντοτε νέους καὶ καλλιτέρους καρπούς.
 Ἐγκαθιδρύοντες τὰ τοιαῦτα τοῦ λαοῦ εκπαιδευτή-
 ρια δὲν ἐργαζόμεθα μόνον διὰ τὴν ἐνεστώσαν γε-
 νεάν, ἐργαζόμεθα κατὰ μέγα μέρος καὶ διὰ τὸ μέλ-
 λον, ἐργαζόμεθα διὰ τὴν γενεάν ἐκείνην ἣτις σήμε-
 ρον πληροὶ τὰ ἐδῶλικά τῶν σχολείων, διὰ τὰ ἄθῳα
 ἐκεῖνα πλάσματα, τὰ ὁποῖα μὴ ἔχοντα τὸ γνῶθι
 στυγνὸν, ὑποφέρουσιν ἀπὸ γενετῆς τὰς ὀλεθρίας
 συνεπείας τῆς παρεμειλημένης ἢ ἀτελοῦς ἀνατρο-
 φῆς τῶν γενητόρων αὐτῶν. Εἰς τὴν νεολαίαν τῆς ἐν-
 εστώσης ἐποχῆς καὶ εἰς τὰ παιδία τῶν μελλόντων
 χρόνων πρέπει ν' ἀφιερώσωμεν τὰς ἐνδελεχεῖς ἡμῶν
 φροντίδας πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰς τοὺς ἀνδρωθέντας
 καὶ ἐγγηράσαντας ἤδη εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς
 προλήψεις, καὶ μὴ θέλοντας ἢ καὶ πολλάκις μὴ δυ-
 ναμένους πλέον νὰ ἐγκύψωσιν εἰς τὴν μελέτην, οὐδὲ
 νὰ παρσιτηθῶσι τῶν παλαιῶν αὐτῶν ἑξέων. Δὲν λέ-
 γομεν μὲ τοῦτο ὅτι καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι δὲν
 εἶναι ἐπιδεκτικοὶ βελτιώσεως· ἀλλὰ περ' αὐτοῖς ἡ
 βελτίωσις αὕτη δεόν νὰ ἐπιτευχθῇ μᾶλλον ἐμμέσως
 διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν ἄλλων. Οἱ πλούσιοι διέρ-
 χονται τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἐν τοῖς θεάτροις, τοῖς
 καφεναείοις, ταῖς λέσχαις, τοῖς ἀναγνωστηρίοις. Ποῦ
 δὲ εἰσὶν ἡναγκασμένοι νὰ τὰς διέρχωνται οἱ χειρώ-
 νηκες καὶ ὁ ὄχλος; Ἐν τοῖς οἶνοπωλείοις, συνανα-
 στραφόμενοι τὰ περιτρίμματα τῆς ἀγορᾶς, σπατα-
 λῶντες πολλάκις ἐν μιᾷ μόνῃ ἑσπέρᾳ τὸ πλεῖστον
 μέρος τοῦ κέρδους ὀλοκλήρου ἐργασίμου ἐβδομάδος,
 ἐν μέθῃ καὶ κραιπάλῃ, ἐν ᾧ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα
 τῶν πεινῶσι περιμένοντα τὴν ἐπάνοδον τοῦ πατρὸς,
 ὥστις ἐπιστρέφων εἰς τὴν οἰκίαν του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ
 πολὺ κατηλειμμένος ὑπὸ τοῦ οἴνου, διὸ καὶ σπα-
 νίως παρέρχεται τὸ ἑσπέρας ἄνευ τραγικῆς τινος
 σκηνῆς. Βεβηλῶς αἱ βιβλιοθήκαι τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι
 ριζικὸν φάρμακον κατὰ τῆς φθοροποιου τῆς νό-
 σου· ἀλλ' ὅταν μὲ ἐλαχίστην δαπάνην οἱ χειρώνη-
 κτες εὐρωσι μέσον νὰ διέρχωνται τερπνῶς τὰς ἑσπέ-
 ρας, καὶ μάλιστα τὰς μικρὰς τοῦ χειμῶνος, ἐν τό-
 πῳ προπεφυλαγμένῳ ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς κακο-
 καιρίας, ἢ ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἰδίας αὐτῶν οἰκογε-
 νείας, ἀναγινώσκοντες καλὸν βιβλίον, ὅταν, δοκιμά-

σαντες τοῦτο ἅπαρ, εὐρωσιν αὐτὸ τερπνὸν καὶ ὠφέ-
 λιμον, θέλουσιν ἀναμφιβόλως ἐπανέλθει, διότι ὁ
 λαὸς ἔχει καλὰς διαθέσεις καὶ πείθεται ἐπὶ τέλους
 εἰς τὸ ἀληθῶς καλόν. Ὅταν δὲ ὁ ζῆλος πρὸς ὑγιᾶ
 τινι ἀνάγνωσιν ἐμφυτευθῇ εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἡ
 ἀνάγνωσις αὕτη θέλει εἶσθαι ὁ σύνδεσμος, δι' οὗ θὰ
 συνδέωνται τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας πρὸς ἀλλήλας,
 καὶ θέλει δαίξει αὐτοῖς νὰ εὐρωσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τὰς
 τέρψεις ἐκείνας, αἱ μάλιστα ζητεῖ τις ἀλλαχοῦ· τότε
 δυνάμεθα νὰ εἶμεθα βεβαιώτατοι ὅτι ἐν ταῖς ὁδοῖς
 ταῖς πρὸς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ ἀγούσαις οὐδέ-
 ποτε θέλει φυτρώσει τὸ χόρτον. Εὐκόλως δὲ δύνα-
 ταί τις νὰ κατανοήσῃ πόσον τὸ τοιοῦτον μέσον συν-
 τίνει εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ λαοῦ, διότι ἡ ἑξὺς
 τοῦ σκέπτεσθαι, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν διανοητικῶν
 δυνάμεων εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡδὴ ἀφορμὴ ἠθικοποιή-
 σεως. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ἐν τοῖς βιβλίοις
 ἐμπεριεχόμεναι διδασκαλίαι καὶ τὰ παραδείγματα
 δὲν ἤθελον ἔχει οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ
 τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἑξέων, δὲν εἶναι ἡδὴ κατόρ-
 θωμα μέγιστον τὸ νὰ κρατῇ τις τοὺς ἄνδρας ἐντὸς
 τῆς οἰκογενείας τῶν, ὥστε ν' ἀπολαμβάνωσι μετ' αὐ-
 τῆς τῶν τέρψεων, καὶ νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ τις ἀπὸ
 τῶν θελημάτων τοῦ οἶνοπωλείου; Ἐκτὸς τούτου ἡ
 διὰ ζώσης φωνῆς ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας γινομένη
 ἀνάγνωσις, καὶ αἱ παρατηρήσεις τῶν ἀκροατῶν, πα-
 ρέχουσιν αὐτῇ ἐνδιαφέρον καὶ τρόπον τινὰ ψυχὴν.
 Δὲν ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν διεσθαρμένων ἐκεί-
 νων ἀνθρώπων καὶ περὶ τῶν ὅλως ἐξυγραιωμένων
 ὄντων, διότι ἡ διόρθωσις αὐτῶν ἀνήκει μᾶλλον εἰς
 τὴν δικαιοδοσίαν τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν φυλα-
 κῶν, ἢ εἰς τὴν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Ἐάν δέ
 τις ἤθελε μᾶς ἐπικυαλάσει τὸ ὀλεθρὸν ἄζιωμα ὅτι
 ἡ ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ εἶναι ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ κράτη,
 ἠθέλομεν τῷ ἀπαντήσῃ ὅτι, πολλάκις εἶπομεν, ὅτι
 τὸ τοιοῦτον εἶναι ψευδέστατον, καὶ ὅτι κράτος μὴ
 θέλον τὴν τοιούτην ἀνάπτυξιν ἠθέλεν εἶσθαι ἐκτρο-
 ματικόν, ἠθέλεν εἶσθαι πράγμα ἀδύνατον εἰς τοὺς
 καθ' ἡμᾶς χρόνους, διότι τοιαύτη θέλησις μιᾶς κυ-
 βερνήσεως ἠθέλεν εἶσθαι οὐ μόνον παράλογος καὶ
 βέβηλος, ἀλλὰ καὶ ἀνεκτέλεστος· θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ
 ὡς νὰ ἤθελε τις νὰ σταματήσῃ τὸν τροχὸν τοῦ χρό-
 νου, ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς πράξεις τῆς ἀρτηρίας τοῦ
 μεγάλου κοινωνικοῦ σώματος. Ὁ Δουρῆς, ὁ ἐν Γαλ-
 λίᾳ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, εἶπεν ὅτι
 τὸ ζήτημα τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ εἶναι ζήτη-
 μα οἰκογενειαρχικόν, ἀνώτερον τῶν πολιτικῶν ζη-
 τημάτων. Ἰνα πεισθῇ τις περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης
 ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τοὺς ἐσχάτους ἐκφωνηθέντας λό-
 γους τοῦ Πικάρδου, Ιουλίου Σίμωνος, Καρνότου καὶ
 ἄλλων ἐν τῷ νομοθετικῷ τῆς Γαλλίας σώματι. Ἡ
 πρόοδος θέλει πρόοδον· ὅτι εἶναι ἀληθῶς ὠφέλιμον

εἶναι καὶ ἀναγκαῖον. Ἐὰν ἀρνηθῇ τις τὴν ἀνάγκην, τὴν πρακτικὴν ὠφέλειαν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, καὶ τὸν εὐεργετικὸν αὐτῶν σκοπὸν, πρέπει ὡσπύτως ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ λαὸς ἔχει νοῦν καὶ πνεῦμα νὰ καλλιεργήσῃ. Πρέπει νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τοῦ προγράμματος τῶν κατωτάτων σχολείων τὸ ἀναγινώσκειν καὶ τὸ γράφειν. « Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν χειρωνακτῶν (λέγει ἐν τινι ἐκθέσει τοῦ ὁ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἰταλίᾳ) ἀπόλλυται πολλάκις δι' ἐλλείψιν ἀσκήσεως, καὶ τὸ λυπηρὸν τοῦτο συμβῆν ἀναφαίνεται καὶ εἰς ἐκείνας τὰς ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου, ἐνθα ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι τὰ μάλιστα ἐξηπλωμένη. Τὴν βλάβην ταύτην δυνάμεθα νὰ θεραπεύσωμεν διὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ· δι' αὐτῶν θεραπεύεται ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον κακόν, τὸ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ὀλεθρίων καὶ αἰσχυρῶν βιβλίων προερχόμενον. » Εἰς δὲ τοὺς ἀμφιβάλλοντας ἢ ἔχοντας ὀλίγην πεποίθησιν εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων ἰδρυμάτων διὰ τὸν λαόν, ἐν μόνον θέλομεν φέρει παράδειγμα. Αὐτῶν περὶ τῶν πτωχοκομείων (*), τοῦ ἰδρύματος ἐκείνου καθ' οὗ τοσοῦτος ἡγέρθη πόλεμος, ὥστε ἐλέγχθη ὅτι καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ λαοῦ συντείνουσιν, ὁ Φλωρεντινὸς Ε. Μάγερ, ἀναφέρει ὅτι ἐν μόνῃ τῇ Τοσκάνῃ, ἅμα συστηθέντος τοιοῦτου καταστήματος, 626 γονεῖς ἀπέσυραν ἀπὸ τοῦ καταστήματος τῶν ἐκθέτων τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ προσθέτει τὰς ἐξῆς ἀξιοσημειώτους λέξεις: « Ἡ μετὰ τὰς ἐκατοντάδων τρυφερῶν παιδιῶν ἀπὸ τοῦ καταστήματος τῶν ἐκθέτων εἰς τὰ πτωχοκομεία λέγει ὅτι φωνὴ συμπαθείας ἡγέρθη εἰς ἐκατοντάδας καρδιῶν, ὅτι στίγμα καταισχύνης ἐξηλείφθη ἀπὸ ἐκατοντάδων μετώπων, ὅτι ἐκατοντάδες παιδιῶν εὗρον τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὅτι εἰς ἐκατοντάδας οἰκογενειῶν ἐπανήλθεν ἡ ἡδονὴ τῆς ἀρετῆς, καὶ τέλος ὅτι ἐκατοντάδες πολιτῶν ἀπέκτησαν πάλιν ὄνομα καὶ πατρίδα. . . . »

Τοιαῦτα πράγματα λόγων οὐ χρήζει. Καὶ ἐὰν τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῶν πτωχοτροφείων, διατί νὰ μὴ προσδοκῶμεν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, αἵτινες εἶναι προωρισμέναι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἔργον ἐκείνων;

Τὸ νὰ σηκώσῃ τις ἐκ τοῦ βορβορίου βρέφος 3 ἢ 4 ἐτῶν διὰ νὰ τὸ ἀφήσῃ νὰ πέσῃ, πάλιν εἰς τὸν βόρβον εἰς ἡλικίαν 10 ἢ 15 ἐτῶν, ἤθελεν εἶσθαι μάταιος σχεδὸν κόπος. « Τὰ ἔθνη, ἔγραψέ που τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁ Μάξιμος Ἀζέλιος, δὲν πλάττονται διὰ τοῦ νοῦς, ἀλλὰ διὰ τῆς καρδίας. » Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ πλήθη· ταῦτα βελτιοῦνται

ὅταν μορφωθῇ πρότερον ἡ καρδία τῶν, καὶ ἀνατραφῶσιν εἰς τὴν δόδον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς.

Διὰ βραχείων θέλομεν ἤδη ἐκθέσει τὴν ἱστορίαν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Πολλὰς τοιαύτας βιβλιοθήκας ἔχει ἡ Γερμανία, καὶ μάλιστα ἡ Πρωσία· περὶ αὐτῶν ὁμῶς τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι αἱ βιβλιοθήκαι αὗται, συστηθεῖσαι εἰς τὰς σημαντικωτέρας πόλεις, χρησιμεύουσι καὶ εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τὰ περὶ αὐτῶν χωρία. Αεπτομερεστέρως πληροφορικός ἔχομεν περὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Ἐν ἔτει 1862 ὁ Ρουλάνδος, ὑπουργὸς τότε ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὢν, ὠμίλησε κατὰ πρῶτον περὶ βιβλιοθηκῶν ἐν γένει, προσθέσας ὅτι ἡ ἀνάγκη βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ ὁσημέραι ἐπαισθητοτέρα καθίσταται, ἀλλ' ὅτι ἡ σύστασις αὐτῶν τοσούτας παρέχει δυσκολίας, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερνικηθῶσιν αὗται εἰμὴ διὰ τῆς ἐπιμόνου συμπράξεως πολλῶν καὶ διὰ μεγάλων θυσιῶν. Αἱ δυσκολίαι αὗται ὑπερνικηθήσαν ἤδη. Πρῶτος πάντων εἰς ἱερεὺς διαμαρτυρούμενος, ὁ Βρετανιέ, ἐξέφρασε τὴν ιδέαν περὶ συστάσεως βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Κατανοήσας τὴν σπουδαιότητα τῆς ιδέας ταύτης ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς Ἰωάννης Μαρὲς ἐσύστησε τὴν πρώτην ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοθήκην τοῦ λαοῦ ἐν Βεβελχάιμ τῶν παραρρήνιων τῆς Γαλλίας ἐπαρχιῶν. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη περιεῖχεν ἐν ἀρχῇ 12 τόμους. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τοσοῦτον ἀνεπτύχθη καὶ ἐγενικεύθη ἡ ὄντως θεία ἐπινόησις τοῦ ἀγνώστου ἱερέως, ὥστε ἐν βραχεὶ χρόνῳ διαστήματι ἡ ἐταιρία τῆς ῥηθείσης βιβλιοθήκης ἐσύστησεν ἐν διαφόροις χωρίοις καὶ κομποπόλεσι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας 55 βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, ἐν αἷς κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἔτος τῆς συστάσεώς των ἀνεγνώσθησαν 62,092 τόμοι. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τόμων δὲν παριστᾷ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναγνώστων, διότι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον οὐ μόνον ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν διαφόρων μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας κατὰ σειρὰν, ἀλλὰ μεταβαίνει καὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν γειτόνων, καὶ πολλάκις ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἀκροωμένων τῶν λοιπῶν, ὥστε ἡ ὠφέλεια προσγίνεται καὶ εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας ν' ἀναγινώσκουσιν. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐπιτυχίας τῶν τοιούτων ἰδρυμάτων ἀναφέρωμεν, ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ ἐν Βεβελχάιμ ἦτις, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, ἐσύστηθη μὲ 12 μόνον τόμους, περιεῖχε μετὰ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον 50 τόμους, μετὰ τὸ δεύτερον 848 καὶ μετὰ τὸ τρίτον 4334. Αἱ δὲ βιβλιοθήκαι τοῦ λαοῦ ἐν τῇ μνημονευθείσῃ παραρρήνιῳ τῆς Γαλλίας ἐπαρχίᾳ (Alsace) αἵτινες κατὰ τὸ 1864 περιεῖχον 10,186 τόμους, περιεῖχον κατὰ τὸ 1865 20,930 τόμους, καὶ οἱ ἀναγνῶσται ἀπὸ 5,030 ἀνέβησαν εἰς 103,178· ἐδαπανήθησαν δὲ

(*) Τὰ πτωχοκομεία ταῦτα ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶναι ὡς τὸ παρ' ἡμῶν μόνον πρὸς περίθαλψιν καὶ διατροφὴν ἐνδεῶν καὶ ἀναπήρων ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι εἶδος ἐκπαιδευτηρίων τῶν πτωχῶν.

6,000 φράγκα εἰς ἀγορὰν βιβλίων, καὶ 4,500 ἤτο ἡ καθαρὰ εἰσπραξίς τοῦ μηνιαίου δικαιώματος, τὸ ὅποιον διὰ μὲν τοὺς συνδρομητὰς εἶχεν ὁρισθῇ εἰς 40 λεπτὰ κατὰ μῆνα, διὰ δὲ τοὺς μὴ συνδρομητὰς εἰς 2 λεπτὰ κατὰ τόμον. Ἐκ δὲ τῶν ἐκθέσεων τῶν βιβλιοφυλάκων μανθάνομεν ὅτι οἱ χειρῶνακτες καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν παρέχουσι τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν ἀναγνωστῶν, ὧν το ἥμισυ εἶναι νέοι ἀπὸ 15—20 ἐτῶν. Καθ' ἑκάστην δὲ σχεδὸν προσφέρονται εἰς τὰς βιβλιοθήκας τρύτας δωρεὰν βιβλία καὶ χρήματα, ὧν μέρος χρησιμεύει εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἀπόρων ἀναγνωστῶν. Μετ' οὐ πολὺ καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας ἐμιμήθησαν τὸ ἀγαθὸν παράδειγμα, καὶ τὸ πλῆθος τῶν συστηθεισῶν βιβλιοθηκῶν εἶναι ἀπειρον. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμ. τῆς Ἀμερικῆς Πολιτείαις ὁ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ζῆλος εἶναι τὰ μάλιστα ζωηρὸς καὶ ἀνεπτυγμένος, καὶ δὲν ὑπάρχει σχεδὸν χειρῶναξ ἢ τεχνίτης, ὅστις νὰ μὴ ἀναγινώσκῃ καθ' ἑκάστην τὴν ἡμερίδα του. Ἀπειρα δὲ εἶναι τὰ ἀναγνωστήρια, ἐν οἷς πλῆθος μέγα ἐργατῶν διέρχεται τὰς ἑσπέρας. Ἐν Αὐστρίᾳ βιβλιοθήκη καὶ τοῦ λαοῦ τοιαῦται δὲν ὑπάρχουσιν· ὑπάρχουσιν ὅμως βιβλιοθήκαι δημοτικαὶ καὶ ἐνοριακαί, ὧν ἡ εἰσόδος εἶναι ἐλευθέρη, καὶ αἵτινες ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ. Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ αἱ βιβλιοθήκαι τοῦ λαοῦ εἶναι ὀλίγαι. Τῷ 1861 ἐσυστήθη μία μὲν ἐν Πράτῳ, ἑτέρα δὲ ἐν Λέκκῳ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἐσυστήθησαν καὶ ἄλλαι ἐν ἄλλαις τῆς Ἰταλίας πόλεσιν.

Ἐφημερίς τις τῆς Φλωρεντίας, « ἡ Νεολαία, » πραγματευομένη περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ συστηθεισῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, λέγει ἐν τέλει· « Εὐχόμεθα ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ν' αὐξηθῇ, ὅπως διὰ τοῦ μέσου τούτου ἡ πατρίς φθάσῃ διὰ τῆς ἀναπτύξεως ὅλων τῶν τέκνων τῆς εἰς τὸ στάδιον ἐκεῖνο τῆς εὐδαιμονίας, εἰς τὸ ὅποιον δὲν περιέρχονται εἰμὴ τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη. » Ὅλως πρόσφατος εἶναι ἡ σύστασις βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐνθα ἡ τιμὴ τῆς συνδρομῆς ὠρίσθη εἰς 40 λεπτὰ κατὰ μῆνα, καὶ ἑτέρας βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ. Τοιαῦτα μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται μία ἐφημερίς τῶν Μεδιολάνων « Πατρίς καὶ Οἰκογένεια. » « Θέλομεν κατὰ κειροὺς πληροφορεῖ τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν περὶ τῆς προόδου τῶν νέων τούτων ἰδρυμάτων, τὰ ὅποια ἀποδίδουσιν εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀναπτύξωσι παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐκπαίδευσιν. » Πολλὰ ἔτι ὑπολείπονται· οὐχ ἥττον ὅμως δὲν πρέπει νὰ δίδωμεν πίστιν εἰς τοὺς ἀπαισιοδόξους, οἵτινες ἐν ταῖς ἐνεργείαις ταύταις οὐδὲν ἕτερον βλέπουσιν ἢ στιγμασίαν λάμπειν, ἥτις θέλει σβεσθῇ τάχιστα ὅπως καὶ ἀνήρθη. Πᾶσα πρώτη διανοητικὴ προσπά-

θεια περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ὑπόσχεσιν μελλουσῶν προσπάθειων, καὶ ὁ ἀναγινώσκων σήμερον θέλει ἀναγινώσκει ἀφύκτως καὶ αὔριον. »

Ἔπονται γινώμαί τινες τοῦ συγγραφέως περὶ τῶν μετὰ τὴν σύστασιν τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ προσκομμάτων καὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας. Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν πραγματευθῇ ὅταν ἡ μέλλουσα νὰ συστηθῇ ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκη τοῦ λαοῦ λάβῃ μείζονα διαστάσεις.

I. ΠΕΡΒΑΝΟΓΛΟΥΣ.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚῇ.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδιον 417.)

Ε'.

Σχέσεις τῶν δύο φύλων ἐν Ἀμερικῇ.

Τὸ κυρίως κάλλος, τὸ κάλλος δηλαδή ἐκεῖνο τὸ ὅποιον, ἐξαιρουμένης τῆς χάριτος, ὀνομάζεται πλαστικόν, εὐρίσκεται κοινότερον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἐνταῦθα ἡ μὲν ἑρμῆς ἡλικία ἔρχεται ταχύτερον, ὁ δὲ νοῦς τῶν γυναικῶν, καλλιεργούμενος παιδιόθεν διὰ ποικίλων μαθήσεων, ἀναπτύσσεται νεώτατος ἔτι ἐντελῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀφέλεια, ἡ αἰδώς αὕτη τῆς ψυχῆς τῶν ἡμετέρων θυγατέρων, εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἔπεται ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ ν' ἀποκτήσῃ ἡ νέη γνώσεις περὶ πάντων εἶναι ἀχαλίνωτος. Ὅθεν νέαι δώδεκα ἕως δεκαπέντε ἐτῶν ἔχουσι καὶ κάλλος προσώπου, καὶ εὐχέρειαν τρόπων, καὶ πολυτέλειαν ἐνδύματος, καὶ ἠθικὴν ἀξιοπρέπειαν. Κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην οὔτε τὰ πάθη, οὔτε αἱ εἴσεις, οὔτε αἱ βιωτικαὶ μέριμναι ταράττουσι τὴν ἐπιχάριτον ἁρμονίαν τῶν χαρακτήρων αὐτῶν, αἵτινες τὴν μὲν ἡλικίαν εἶναι παιδίαι, τὸ δὲ θέλγητρον γυναῖκες.

Πολλάκις ἐρρέθησαν οἱ Παρίσιοι παράδεισος τῶν γυναικῶν· ὀρθότερον ὅμως ἂν ἐλέγετο ἡ Ἀμερικὴ. Δύσκολον εἶναι ν' ἀπκριθῇσωμεν πάντα τὰ δικαιώματα καὶ πάντα τὰ προνόμια ὅσων ἀπολαύουσιν αἱ γυναῖκες εἰς τὴν νέαν γῆν. Κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς μετοικεσίας τῶν Ἀμερικανῶν, ἐγένετο χρῆσις ὅλων τῶν τρόπων ὅσοι συνετέλουν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μέτοικοι ἐγίνωσκον ὅτι ἀνέκχθεν τὸ ἀσθενέστερον ἥμισυ τῶν ἀνθρώπων πηδουλοῦναι τὸ ἰσχυρότερον, καὶ ὅτι ὅπου ἡ γυνὴ ἀρέσκειται καὶ θέλει νὰ ζήσῃ, ἐκεῖ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀρέσκεται καὶ θέλει νὰ ζῇ, κατέβηλον πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἐλκύσωσι γυναῖκας, καὶ ὡς ἐπιτήδειοι ἐμποροὶ πρεσχώρησαν εἰς αὐτὰς ἐν μέρος τοῦ κέρδους. Ἡ λατρεῖα